

Elżbieta Mirecka

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

**GLOBALIZACJA FINANSOWA
A SZARA STREFA FINANSOWA.
PRZECIWDZIAŁANIE PRANIU PIENIĘDZY**

1. Wstęp

Globalizacja w ostatnich latach stała się głównym problemem świata. Swoim zasięgiem objęła gospodarkę, politykę, kulturę; można stwierdzić, że globalizacja ogarnęła człowieka we wszystkich aspektach jego funkcjonowania. Proces globalizacji przejawia się jako budowa siatki nowych powiązań i zależności nie tylko w aspekcie ilościowym, ale także w nowych aspektach jakościowych. Obejmuje swoim zasięgiem coraz większą liczbę uczestników życia społecznego. Globalizacja zmienia tradycyjne granice działania wyznaczone do tej pory przez obszar, czas, państwo, branżę, organizacje i szeroko rozumianą kulturę. Zaczynają powstawać nowe metody, wzorce i relacje między uczestnikami życia na świecie. Handel światowy, globalne rynki finansowe, postęp w technologiach informatycznych i komunikacyjnych, media, przemieszczanie się ludności – to elementy globalizacji, które powodują, że zjawiska tego nie da się powstrzymać. Fenomenem globalizacji pozostaje jednak to, że dotyka ona zjawisk lokalnych i prywatnych obszarów każdego człowieka.

2. Globalizacja rynków finansowych

Globalizacja gospodarki przejawia się we wzroście handlu światowego i coraz bardziej zaawansowanego międzynarodowego podziału pracy. Powstaje i rozwija się wspólny rynek światowy, charakteryzujący się wzrostem mobilności kapitału i siły roboczej i zmniejszającym się wpływem barier ograniczających wymianę towarów,

usług, informacji. Po raz pierwszy w historii ludzkości powstaje gospodarka światowa, w której wszystko może być wszędzie produkowane i sprzedawane [8, s. 64].

Globalizacja gospodarki obejmuje także nowe zjawisko, jakim jest globalizacja rynków finansowych, zauważalne od lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Polega ona na funkcjonalnym połączeniu narodowych rynków walutowych, pieniężnych i kapitałowych. Efektem tego połączenia jest powstanie globalnego rynku finansowego [11, s. 256]. Nowy charakter rynku finansowego wywołuje wiele zjawisk zarówno pozytywnych, jak i negatywnych.

Do pozytywnych należą z pewnością wzrost mobilności kapitału, zmniejszenie kosztów jego obsługi, wzrost bezpieczeństwa transakcji (szczególnie wielkocwotowych), powstawanie nowych instrumentów finansowych. Globalny rynek finansowy w stosunku do narodowych rynków finansowych ma charakter dominujący, co oznacza, że wywiera on wpływ na tempo i kierunki rozwoju narodowych rynków finansowych. Wszelkie innowacje powstają na globalnym rynku finansowym i są odbierane jako sygnały do adaptacji ich na rynkach narodowych. Tak się dzieje, gdyż rynek globalny reprezentowany jest przez znaczne kapitały, przemieszczające się ponad granicami państw i ugrupowań integracyjnych. Jego nieograniczona mobilność sprawia, że lokuje się on w miejscach bezpiecznych i korzystnych ze względu na koszty funkcjonowania, wykorzystując w pełni mechanizm rynkowy i niedoskonałość przepisów prawnych. Korzysta on jednak ze struktury technicznej i organizacyjnej rynków narodowych, wymuszając na nich procesy dostosowawcze do jego wymogów.

Niestety, zauważalne są także zjawiska negatywne wynikające z globalizacji rynków finansowych. Do nich należy chociażby alienacja rynków finansowych, czyli ich oderwanie od rzeczywistej gospodarki narodowej, regionalnej i międzynarodowej [11, s. 293]. Pogłębiająca się alienacja prowadzi do powstania spekulacji finansowej, która nasila się coraz bardziej, obejmując swoim wpływem nowe dziedziny i obszary świata. Ze spekulacją związana jest szara strefa gospodarcza i finansowa, której działalność wiąże się z procesem prania pieniędzy. Niepokojącym zjawiskiem w skali globalnej jest finansowanie i wspomaganie czynów terrorystycznych poprzez wykorzystanie globalnego rynku finansowego. Procederem, który należy eliminować, jest możliwość legalizacji, a dokładnie nadania pozorów legalności dochodom pochodzącym z działalności przestępczej. Nowym zjawiskiem jest wykorzystywanie instrumentów pochodnych lub kontraktów terminowych w procesie prania pieniędzy.

3. Czynniki sprzyjające globalizacji finansowej

Globalizacja rynków finansowych jest procesem dynamicznym – tworzą się nowe aspekty, przekształceniu ulegają już istniejące relacje. Trudno jest wskazać na najważniejszy czynnik lub czynniki decydujące o kształcie globalizacji finan-

sowej. Czynniki, które wpłynęły na kształt współczesnego globalnego rynku finansowego są złożone i w dużym stopniu nadal kształtują ten rynek.

Można jednak wymienić te czynniki, które odegrały kluczową rolę w kształtowaniu się globalnego rynku finansowego. Należą do nich:

- liberalizacja przepływów kapitałowych, znoszenie ograniczeń dewizowych między państwami,
- zbieżne pod względem prawnym i instytucjonalnym narodowe rynki finansowe,
- umiędzynarodowienie banków komercyjnych występujących na rynkach narodowych,
- sprawne systemy operacyjne i kontrolne, wykorzystanie elektroniki,
- eurorynek pieniężny i kapitałowy,
- procesy integracyjne rynków finansowych państw Unii Europejskiej,
- intensyfikacja transakcji między obszarami tworzącymi Triadę, czyli między UE, Ameryką Płn. i Azją,
- powstawanie nowych instrumentów finansowych tworzących nowe rynki, np. rynki terminowe i rynki opcji.

Efektom globalizacji jest integracja indywidualnych narodowych rynków w jeden rynek. Istotnymi jej elementami są konsolidacja kapitałowo-organizacyjna zachodząca w sektorze bankowym i występujące fuzje i przejęcia krajowe i ponadnarodowe. Wzrost konkurencyjności banku może wymuszać obniżanie kosztów, obniżanie jakości usług, może być także zachętą dla banku do stosowania nieuczciwych warunków konkurencyjności [6, s. 18]. Ograniczanie nieuczciwej konkurencji następuje poprzez wprowadzenie międzynarodowych standardów finansowych. Standardy finansowe są zróżnicowane pod względem prawnym, gdyż mogą to być normy międzynarodowego prawa publicznego i prywatnego. Mogą być też zróżnicowane pod względem swojej formy. Mogą być to zasady postępowania opracowane przez liczące się instytucje międzynarodowe, a także kodeksy dobrej praktyki opracowane przez stowarzyszenia zawodowe oraz normy nieformalne, np. zwyczaje postępowania.

Standaryzacja usług finansowych ma charakter porządkujący i dyscyplinujący wobec zachodzącej globalizacji, a jednocześnie ją przyspiesza, gdyż funkcjonują już pewne schematy działania.

Tendencje zachodzące we współczesnych bankach to uniwersalizm i ekspansja działania na nowe obszary – zarówno w aspekcie nowych produktów, jak i nowych miejsc. Bank coraz częściej staje się bankiem międzynarodowym. Bankowości międzynarodowej nie można jednak utożsamiać z globalizacją finansową. Bankowość międzynarodowa powstaje i rozwija się jako efekt ekspansji sieci instytucji kredytowych o zasięgu światowym, następuje więc proces umiędzynarodowienia banków [9, s. 72]. Często efekty bankowości międzynarodowej i globalizacji finansowej są zbieżne, co sprawia, iż zjawiska te są niejednokrotnie utożsamiane ze sobą.

4. Szara strefa, rola banków w procesie prania pieniędzy

Pierwsze zapisy o funkcjonowaniu szarej strefy łączy się z działalnością cesarza rzymskiego Wespazjana, który zajmował się lichwą i wykorzystywał budżet do finansowania swoich osobistych wydatków.

Współczesna zorganizowana przestępczość gospodarcza to gracze globalni, dla których obszarem działania jest cały świat. Jest to grupa „big five”, do której należy mafia włoska, rosyjska, japońska Yakuza, chińska triada i kartele kolumbijskie. Oprócz „wielkiej piątki” aktywne są lokalne ugrupowania, takie jak np. Szare Wilki w Turcji, Helis Angels w Danii, Tango w Czechach, Pety na Węgrzech i Hai Hung w Wietnamie.

Między ugrupowaniami przestępczymi dochodzi do swoistej współpracy. Tworzone są alianse strategiczne między mafiami. W roku 1992 nastąpiło spotkanie mafii rosyjskiej i włoskiej w celu przebudowy rynku narkotyków. Mafia rosyjska wniosła logistykę bezpiecznych przewozów, włoska natomiast *know-how* produkcji narkotyków. Znane jest także porozumienie japońsko-kolumbijskie, na podstawie którego dostarczana jest kokaina na rynek japoński w zamian za broń. Zorganizowana przestępczość stała się obecnie kategorią globalną.

Zdefiniowanie prania brudnych pieniędzy nie budzi kontrowersji. Stosowana definicja Prezydenckiej Komisji ds. Zorganizowanej Przestępczości w USA określa, że: „pranie pieniędzy jest procesem, w ramach którego ktoś ukrywa istnienie, nielegalność pochodzenia lub nielegalne zastosowanie dochodu tak, aby wydawało się ono legalne” [10, s. 30].

Za duchowego ojca współczesnego prania pieniędzy uważany jest Meyer Lansky, polskiego pochodzenia boss amerykańskich gangsterów i kolega Ala Capone [2, s. 9]. Aresztowanie Ala Capone w 1931 r. za malwersacje podatkowe było dla Lansky’ego bodźcem do opracowania inteligentnego procederu legalizacji nieopodatkowanych dochodów. W procesie tym byli wykorzystywani skorumpowani pracownicy bankowi i przedstawiciele służb podatkowych oraz policja. Stworzenie inteligentnego systemu przestępczego zostało nazwane przestępczością białych kołnierzyków (*white collar crime–wcc*) i w 1939 r. zostało wprowadzone przez A. Sutherlanda do literatury przedmiotu.

Model przebiegu prania pieniędzy składa się z trzech faz [57, s. 66-68]. Są to:

- lokowanie, czyli *placement*,
- mieszanie – *layering*,
- integracja, a dokładnie reintegracja – *reintegration*.

Faza pierwsza jest najtrudniejsza. Polega ona na przekształceniu nielegalnej gotówki w formę bezgotówkową poprzez wpłaty do banków często drobnych kwot przez różne osoby lub firmy. Faza druga to mieszanie, czyli generowanie przepływów pieniężnych między bankami. W tej fazie chodzi o zwielokrotnienie transakcji w celu rozdzielenia pieniędzy od ich nielegalnego źródła. Trzecia, ostatnia faza to ponowne skanalizowanie pieniędzy do gospodarki. Następuje tu wykorzystanie

środków pieniężnych, które wielokrotnie zmieniały konta i banki. Środki są przeznaczone na konsumpcję lub inwestycje.

Wyróżnia się trzy grupy banków ze względu na ich zaangażowanie w tym procederze. Pierwsza grupa to banki prowadzące legalnie swoje interesy, które zostają włączone w proces prania. Są one nieświadome tego, że biorą udział w legalizacji. Druga grupa to banki, które prowadzą podstawowe interesy zgodnie z prawem. Świadome są tego, że część prowadzonych u nich transakcji ma charakter nielegalny, ale nie przeciwstawiają się takim praktykom. Trzecia grupa to banki, które zostały specjalnie powołane do uczestniczenia w tym procesie. Podstawą ich działania są transakcje nielegalne, a jako zasłona są prowadzone w znikomej skali transakcje legalne. Są to tzw. Hawala – banki. Ich udział szacuje się na ok. 70% w liczbie banków zaangażowanych w procesie prania pieniędzy.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy ocenia, że rocznie w skali całego świata procesowi prania pieniędzy poddawana jest równowartość 2,5% światowej produkcji. Połowa przechodzi proces prania w bankach. Obserwacjom są poddawane coraz częściej duże banki o charakterze światowym. Przeprowadzona kontrola w Citygroup, ABN Amro, Riggs Bank przez MFW ukazała, że banki nie są w pełni przygotowane i nie czynią zadowalających postępów w walce ze zjawiskiem prania brudnych pieniędzy [7, s. 96]. Szczególnie banki światowe są narażone na włączenie ich w ten proceder ze względu na ogromne rozproszenie ich filii na całym świecie i łatwość przesuwania środków pieniężnych na konta. Banki w większości państw zostały zobligowane do przyjęcia systemu AML (*anty-money-laundering*), zapobiegającego praniu brudnych pieniędzy. System ten opiera się na założeniach, że banki powinny znać swoich klientów, znać źródła pochodzenia ich środków i w razie konieczności śledzić podejrzone transakcje. Przyjęcie systemu AML dało możliwość wypracowania przez banki wzorców postępowania zapobiegawczego, związane są z tym jednak ogromne koszty, które według szacunków wynosiły w Europie i Ameryce Płn. w 2003 r. ponad 5 mld USD.

5. Rynek kapitałowy a legalizacja nielegalnych środków pieniężnych

Początkowo w procesie prania pieniędzy wykorzystywany był system bankowy, co można tłumaczyć bardzo ważną rolą, jaką banki odgrywają w systemie finansowania państwa. Rozwój metod prania pieniędzy, zabezpieczanie się uczestników przed ich zdemaskowaniem i pojawienie się wielu nowych instrumentów finansowych spowodowało wzrost zainteresowania rynkiem kapitałowym jako rynkiem bezpieczniejszym dla procesu legalizacji niż rynki dotychczasowe. Wskazuje się na trzy podstawowe cechy rynku kapitałowego, które przyciągają uczestników tego procesu [3, s. 72]:

- zróżnicowanie instytucji i instrumentów,
- łatwość inwestowania środków pieniężnych wykorzystujących nowe technologie płatnicze, w tym Internet,
- dokonywanie transakcji ponadnarodowych.

Intensyfikacja zainteresowania się rynkiem kapitałowym jest efektem postępującej liberalizacji przepływów finansowych i zachodzących procesów globalizacji na świecie.

Wykorzystanie rynku kapitałowego daje możliwość nie tylko legalizacji środków, ale też dodatkowych dochodów z prowadzonych operacji finansowych. Szczególnie na operacje giełdowe, jako na obszar przestępstw giełdowych, zwraca uwagę FATF (*Financial Action Task Force*). Rozwój nowych instrumentów finansowych spowodował zainteresowanie się nimi uczestników procesu prania pieniędzy. Dotyczy to instrumentów pochodnych pierwszej generacji, czyli opcji i nieopcyjnych kontraktów terminowych (forward, futures, swap), a także instrumentów pochodnych drugiej generacji, czyli transakcji pochodnych od pochodnych. Obroty giełdowe tymi instrumentami wynosiły rocznie pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX wieku ponad 40 bln USD w Ameryce Płn., ok. 30 bln USD w Europie i 15 bln USD w Azji [1, s. 235].

Wykorzystywanie derywatów i derywatów od derywatów w przypadku prania brudnych pieniędzy należy tłumaczyć rozłożeniem ryzyka na różne metody. Wykrycie tego procesu jest utrudnione ze względu na skomplikowany charakter tych instrumentów, znaczne ilości prowadzonych transakcji o dużych wartościach i możliwość korzystania z różnych podmiotów pośredniczących, często mających siedziby na rynkach *off-shore*.

6. Regulacje zapobiegające praniu pieniędzy i zwalczające terroryzm

Walka z procesem prania pieniędzy ma charakter międzynarodowy i wymaga współpracy państw, banków, wymiaru sprawiedliwości.

W lipcu 1989 r. z inicjatywy grupy państw G-7 powstała organizacja FATF z siedzibą w Paryżu. Obecnie FATF tworzą 33 państwa. Organizacja ta śledzi nielegalne przepływy pieniężne i na podstawie obserwacji tworzy ich schematy. Odtworzono ponad 40 modeli typowych przebiegów procesu prania pieniędzy.

Brak wyraźnych sukcesów w przeciwdziałaniu zorganizowanej przestępczości zmusił do poszukiwania nowych rozwiązań w zakresie przeciwdziałania przestępczości gospodarczej i bankowej. Efektem tego jest funkcjonowanie dwóch podstawowych i szeregu pośrednich modeli.

Pierwszy model wykorzystuje regulacje stosowane w USA, dotyczące rygorystycznego prowadzenia rejestru określonych transakcji i przysyłania ich do Fin CEN (Agencja ds. Zwalczania Przestępstw Finansowych). Jest to system zbiurokratyzowany, ale umożliwiający wychwycenie procesów prania pieniędzy oraz

innych oszustw finansowych. Drugi model to model brytyjski, polegający na profesjonalnym typowaniu przez pracowników banków transakcji podejrzanych.

Także Unia Europejska ostro przeciwstawia się procesom prania pieniędzy. Stworzono wiele regulacji prawnych. Podstawowym aktem jest dyrektywa Rady 91/308/EEC z 10 czerwca 1991 r. w sprawie zapobiegania wykorzystywaniu systemu finansowego w celu prania pieniędzy, zwana pierwszą dyrektywą o praniu pieniędzy.

Ważnym stwierdzeniem dyrektywy jest to, że brak regulacji dotyczących zwalczania procesu prania pieniędzy mógłby doprowadzić do narażenia solidności i stabilności całego systemu finansowego Unii [4, s. 123].

Dyrektywa ta została uaktualniona dyrektywą 2001/97/EC Parlamentu Europejskiego i Rady. Jest to tzw. druga dyrektywa o praniu pieniędzy. Wprowadzenie zmian było podyktowane stosowaniem nowych praktyk międzynarodowych i ustaleniem nowszego standardu ochrony przed przestępczością sektora finansowego i innych rodzajów działalności sprzyjających przestępczości (np. wykorzystywanie rynku giełdowego, derywatów, derywatów od derywatów).

Pierwsza i druga dyrektywa o praniu pieniędzy są wspomagane innymi regulacjami. Należy do nich Wspólne stanowisko Rady w sprawie zwalczania terroryzmu z dnia 27 grudnia 2001 r. (2001/930/CFSP) i Wspólne stanowisko Rady w sprawie zastosowania szczególnych środków w celu zwalczania terroryzmu z dnia 27 grudnia 2001 r. (2001/931/CFSP). W dokumentach tych uznaje się za konieczne podjęcie odpowiednich środków mających na celu likwidację różnych form pomocy dla jednostek i osób mających związek z działaniami terrorystycznymi [11, s. 133]. Regulacje unijne obligują państwa członkowskie do ich stosowania i wpływają na zbliżenie metod i podjęcie współpracy w obszarze przeciwdziałania procesom prania pieniędzy.

Także w Polsce są czynione działania w tym obszarze. Postanowienia Ustawy z dnia 16 października 2000 roku o przeciwdziałaniu wprowadzeniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu, zapewniają światowy poziom tych regulacji (DzU 2000 nr 116, poz. 1216). Ustawa ta wypełnia postanowienia Dyrektywy 91/308/EEC Rady Unii Europejskiej w sprawie ochrony systemu finansowego przed wykorzystaniem go do celów prania pieniędzy.

Literatura

- [1] Altvater E., Mahnkopf B., *Globalisierung der Unsicherheit*, Westfälisches Dampfboot 2003.
- [2] Bongard K., *Wirtschaftsfaktor Geldwäsche*, Deutscher Universitäts-Verlag, Wiesbaden 2001.
- [3] Filipowski W., *Wykorzystanie instrumentów pochodnych w procederze prania pieniędzy*, „Prawo Bankowe” 2004 nr 2.

- [4] Gdeń P., *Nowe regulacje Unii Europejskiej w sprawie zapobiegania praniu pieniędzy i zwalczania terroryzmu*, „Prawo Bankowe” 2004 nr 7-8.
- [5] Jasiński W., *Przeciw szarej strefie. Nowe zasady zapobiegania praniu pieniędzy*, Poltext, Warszawa 2001.
- [6] Oręziak L. i in., *Bankowość na świecie i w Polsce*, Instytut Naukowo-Wydawniczy Olympus, Warszawa 2001.
- [7] *Problem prania brudnych pieniędzy w bankach*, „Prawo Bankowe” 2005 nr 2.
- [8] Scherer A.G., *Multinationals Unternehmen und Globalisierung*, Physica-Verlag, Berlin 2002.
- [9] Solarz J.K., *Bankowość międzynarodowa*, Twigger, Warszawa 2004.
- [10] Wójcik J.W., *Przeciwdziałanie praniu pieniędzy*, Zakamycze, Kraków 2004.
- [11] Zabelski K., *Finanse międzynarodowe*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.

FINANCIAL STABILIZATION AND FINANCIAL TWILIGHT ZONE. MONEY LAUNDERING COUNTERACTION

Summary

Stabilization in all its aspects has become the predominating process of the modern world. This process, hard for one-valued definition manifests itself as a structure of new coherence and dependences, which changes traditional borders of operations. Globalization of financial market is a new phenomenon relying on functional connection of national exchange markets, money markets and capital markets. This process evokes positive phenomena as well as negative. Among others, there are positive phenomena like the growth of capital mobility, decrease in cost of its functioning, the growth of safety of transaction and generation of new financial instrument. Among negative phenomena, it is necessary to mention alienation of financial market, which has contributed to revolt of financial speculation. The expansion of twilight zone is an inseparable part of speculation. The activity of twilight zone is related with process of money laundering and in this process more widest taking advantage of derivative instrument. The creation of forceful regulation is a leading task in the process of protecting the global financial market against money laundering. Banks have taken advantage of this process, or – to be exact – banks take participation so, the fruition of new legal regulation within the confines of the EU market is of importance.